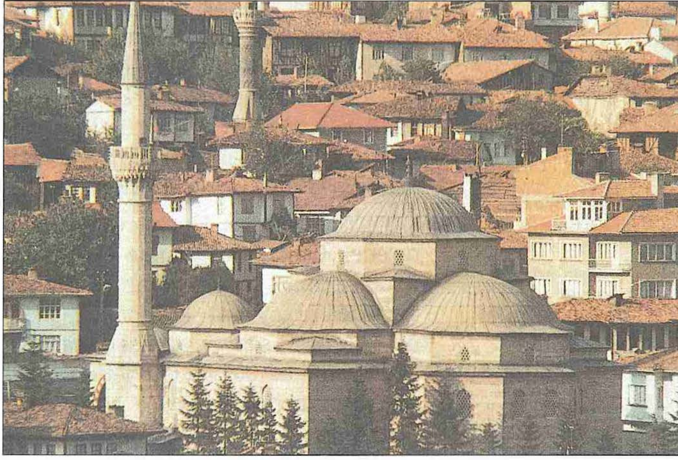
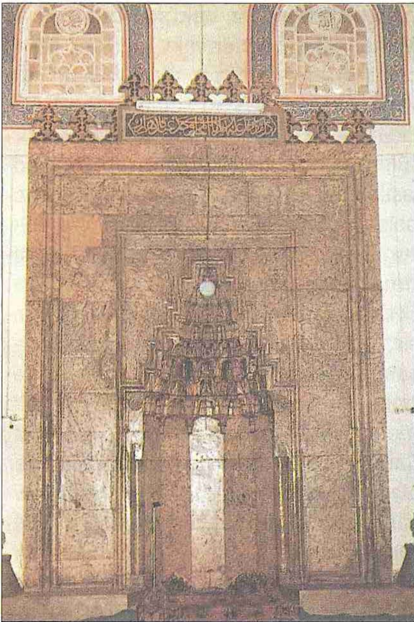

Abdurrahman Paşa Camii- Tosya

pencereyle aydınlatılmış olup revzenlerle kalem işi süslemeler depremden sonra yapılan restorasyona aittir. Caminin kuzeybatı köşesindeki sekizgen kaide üzerinde yükselen minare, çokgen gövdeli eski minarenin depremde yıkılması üzerine restorasyon sırasında yapılmıştır.

Abdurrahman Paşa Camii'nde, Diyarbakır Fâtih Paşa, İstanbul Şehzade, Üsküdar Mihrimah ve Manisa Muradiye camilerinin örtü sistemleri tekrarlanmışsa da yapının planında, daha çok geç dönemde görülen dışa taşkın mihrap önü bölümüyle değişik bir uygulama gerçekleştirilmiştir.

Abdurrahman Paşa Camii mihrabı

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmet Behçet, *Kastamonu Âsâr-ı Kadîmesi,* İstanbul 1341, s. 230; Ahmet Gökoğlu, *Paphlagonia, Gayrimenkul Eski Eserleri ve Arkeolojisi,* Kastamonu 1952, s. 230; Godfrey Goodwin, *A History of Ottoman Architecture,* London 1971, s. 310-311; *Cumhuriyetin 50. Yılında Kastamonu* (1973 İl Yıllığı), Ankara 1973, s. 165-166; Metin Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan,* İstanbul 1975, s. 514-515; İsmail Ergi, *Tosya Camileri,* Ankara 1981, s. 10-14.

 ABDÜSSELAM ULUÇAM

ABDURRAHMAN b. REBÎA

(عبدالرحمن بن ربيعة)

(bk. BÂHİLÎ, Abdurrahman b. Rebîa).

ABDURRAHMAN b. RÜSTEM

(عبدالرحمن بن رستم)

(ö. 171/787)

Kuzey Afrika'daki İbâzîler'in imamı ve Rüstemîler hânedanının kurucusu.

Aslen İranlı olup Tunus'ta doğdu. Babasını küçük yaşta kaybettiği için üvey babasının yanında büyüdü. Daha sonra onunla birlikte Kayrevan'a giderek oraya yerleşti. Kayrevan'da Hâricî görüşlerini benimsedi ve İbâzîler'in "hameletü'l-ilm" adını verdiği beş **dâî*** den biri olarak propaganda maksadıyla Basra'ya gitti. İbâzîler'in önde gelen simalarından ve Basra'daki İbâzî cemaatinin lideri olan Ebû Ubeyde tarafından Mağrib'e gönderildi. İbâziyye'nin İfrîkıyye'deki ilk dâîsi olan Ebü'l-Hattâb Abdüla'lâ b. Semh el-Meâfirî, 757 yılında İbâzî imamı olarak biatları kabul ettikten sonra Abbâsî hâkimiyetindeki Trablus üzerine hücum ederek şehri ele geçirdi. Daha sonra sırasıyla Kâbis ve Kayrevan'a hâkim oldu ve Abdurrahman b. Rüstem'i Kayrevan'a vali tayin etti (758).

761 yılındaki Abbâsî istilâsından hemen sonra Süfriyye Hâricîleri'ne mensup liderlerin önderliğinde Benî İfren kabileleri Kuzeybatı Cezayir'de büyük bir nüfuz kazandılar. Bu kabileler Arap fetihleri sırasında Trablus'ta bugün Yafran denilen yerdeydiler. Arap fetihleri sebebiyle batıya doğru göç ederek Avrâs bölgesinde yerleştiler. Fakat bu kabilenin bir kolu her nasılsa Trablus'ta kalarak İbâzî fikirlerini benimsemişti. Arap istilâsı bir grup İbâzi—Berberî kabileyi Trablus ve Güney Tunus'tan Cezayir'e göçe zorladı. Aynı şekilde Benî İfren de Avrâs'tan Kuzeybatı Cezayir'e göç etmek mecburiyetinde kaldı. Mağîle adlı başka bir Berberî kabilesi tarafından desteklenen Benî İfren, Cezayir'deki Abbâsî hâkimiyetine karşı en kuvvetli muhalif güç olarak ortaya çıktı. Bu gelişmeler üzerine Halife Ebû Ca'fer el-Mansûr, Muhammed b. Eş'as el-Huzâî'yi Mısır valiliğine tayin ederek bölgedeki isyanları bastırmasını istedi. O da Avvâm b. Abdülazîz el-Becelî'yi İfrîkıyye'ye gönderdi. İbâzîler'in İfrîkıyye'deki imamı Ebü'l-Hattâb, Abbâsî kuvvetlerine karşı harekete geçti ve onları ağır bir yenilgiye uğrattı. Muhammed b. Eş'as gönderdiği ikinci ordunun da yenilmesi üzerine bizzat sefere çıktı ve çetin bir savaştan sonra Ebü'l-Hattâb'ı mağlûp ederek Kayrevan'a girdi (761). Abdurrahman b. Rüstem, Muhammed b. Eş'as'ın eline düşmekten kurtularak ileri gelen bir grup İbâzî ile Cezayir'e çekildi ve Cebelicezzûl'a yerleşti. Buradaki faaliyetleriyle binlerce kişiyi etrafına topladı. Abbâsîler'in İfrîkıyye valisi Ömer b. Hafs Hezârmerd'in Kayrevan'ı boşaltması üzerine, Abdurrahman'a bağlı İbâzîler'le etraftaki diğer Hâricî-Süfrî Berberî kabileleri, İmâmü'd-difâ' Ebû Hâtim Ya'kūb b. Habîb el-Melzûzî'nin emrinde Abbâsîler'e karşı büyük bir isyan başlattılar (768). Ebü'l-Hâtim, İfrîkıyye Valisi Ömer b. Hafs'ı öldürmek suretiyle Tubne (Tobna) ve Kayrevan'ı Abbâsîler'in elinden aldı (154/770-71). Fakat Ömer b. Hafs'ın yerine gönderilen Yezîd b. Hâtim, 60.000 kişilik büyük bir ordu ile İbâzîler'i Trablus yakınlarında bozguna uğrattı ve Ebû Hâtim 9000 taraftarıyla birlikte öldürüldü (7 Mayıs 772). Bu mağlûbiyet, bazı İbâzîler'in Trablus ve Tunus'taki anayurtlarını terkederek daha önce Ceza-

yir'e geç etmiş olan İbâzî kabilelerine katılmalarına sebep oldu. Cezayir'de toplanan Berberîler, Trablus İbâzîleri'nin Abbâsîler karşısında ikinci defa yenilgiye uğramalarından sonra Abdurrahman b. Rüstem'in yanına giderek İmam Ebü'l-Hattâb'ın ondan memnun olduğunu, bu sebeple kendisini imam seçmek istediklerini söylediler. O da emirlerine itaat etmeleri şartıyla bu görevi kabul etti ve ittifakla imam seçildi (160/776-77). Böylece tarihe Rüstemîler adıyla geçecek olan hânedanın da temelleri atılmış oldu.

Abdurrahman'ın imam seçilmeden önce Cezayir'deki faaliyetleri hakkında bilinen tek şey, 15.000 İbâzî askerini Tubne'deki Abbâsî karargâhına sevketmiş olmasıdır. Onun imam seçilmesiyle Cezayir Trablus'un yerini aldı ve İbâzî imamlığının merkezi oldu. Bu aynı zamanda Süfriyye ve Benî İfren'in Cezayir'deki hâkimiyetinin sona ermesi demekti. Onlar söz konusu tarihten itibaren Abdurrahman ile akrabalık kurarak onun emrine girdiler. Kuzey Afrika İbâzîleri de onun etrafında toplandılar. Abdurrahman imam seçildikten kısa bir süre sonra, eski bir Roma yerleşim merkezi olan Tiart'e 10 km. mesafede Tâhert şehrini kurdu. Tâhert, imamın bulunacağı bir üs ve karargâh olarak düşünülmüş ve müstahkem surlarla çevrilmişti. Şehirde el-Ma'sûme adıyla bir de kale inşa edildi. Tunus ve Trablus'tan gelen birkaç İbâzî kabilesi de Tâhert civarına yerleştirildi. Daha sonra Levâte, Hevvâre, Zevâga, Matmata, Zenâte ve Miknâse kabilelerine mensup bazı gruplar da Tâhert çevresine yerleşmeye başladılar. Böylece Tâhert Kuzey Afrika İbâzîliği'nin merkezi, Abdurrahman da Tâhert İbâzî imamlarının ilki oldu.

Abdurrahman on bir yıl imamlık yaptıktan sonra öldü. Öleceğine yakın, ileri gelen kişileri ve âlimleri toplayıp kendinden sonraki imamı seçme görevini altı kişilik bir şûraya havale etti. Bu şûra Mes'ûd el-Endelüsî'yi imam seçmeyi kararlaştırdı. Fakat o imam olmak istemediği için tekrar toplanıp Abdurrahman'ın oğlu Abdülvehhâb'ı imam seçtiler. Abdurrahman'ın devri huzur ve sükûn içinde geçti, zamanında hiçbir ayaklanma olmadı. O herkes tarafından sevilir ve sayılırdı. Darbımesel olacak kadar nezih bir hayatı vardı; aynı zamanda büyük bir âlimdi. Günümüze intikal etmeyen bir tefsiri ve hutbelerini topladığı bir mecmuası olduğu rivayet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü's-Sağîr, *Ahbârü'l-eimmeti'r-Rüstemiyyîn* (nşr. Muhammed Nâsır—İbrâhim Behhâz), Beyrut 1406/1986, s. 28-42; Ebû Ubeyd el-Bekrî, *Description de l'Afrique Septentrionale* (trc. M. G. de Slane), Cezayir 1913, s. 67 vd.; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muġrib* (nşr. R. Dozy), Leiden 1848-51, s. 150 vd.; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübi'l-Arabî), II, 7-9; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 → Beyrut 1399/1979, V, 317, 599; İbn Haldûn, *el-'İber*, Bulak 1284 → Beyrut 1399/1979, VI, 112 vd.; Süleyman el-Bârûnî, *Muhtasaru Târîhi'l-İbâżıyye*, Tunus 1357/1938, s. 37 vd.; E. de Zambaur, *Manuel de Généalogie et de Chronologie Pour l'Histroire de l'Islam*, Hanover 1927, s. 64; Ziriklî, *el-A'lâm*, Kahire 1373-78/1954-59, IV, 78; Lothrop Stoddard, *Hâżirü'l-'âlemi'l-İslâmî* (trc. Accâc Nüveyhid, nşr. Şekib Arslan), Beyrut 1394/1973, II, 329-330; Ali Yahyâ Muammer, *el-İbâżıyye fi'l-Cezâ'ir*, Kahire 1399/1979, s. 35, 56, 57, 61, 64, 65, 66, 134, 137; Charles André Julien, *Histoire de l'Afrique du Nord: Tunisie-Algéria-Maroc*, Paris 1980, II, 31-33; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *Târîhu'l-Mağrib fi'l-'asri'l-İslâmî*, İskenderiyye 1982, s. 452-465; E. Ruhi Fığlalı, *İbâdiye'nin Doğuşu ve Görüşleri*, Ankara 1983, s. 100-102, 114-115; Jamil M. Abu'n-Nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, London 1987, s. 42-49; A. De Motylinski, "Ebülhattâb", *İA*, IV, 83-84; Georges Marçais, "Rüstemîler", *İA*, IX, 802; T. Lewicki, "Abu'l-Khattāb", *EI²* (Fr.), I, 138; a.mlf., "Al-Ibādiyya", *EI²* (Fr.), III, 675-678.

SABRİ HİZMETLİ

ABDURRAHMAN b. SEMÜRE

(عبدالرحمن بن سمرة)

Ebû Saîd Abdurrahmân b. Semüre b. Habîb el-Kureşî (ö. 50/670)

Muâviye'nin Sîstan valisi, kumandan sahâbî.

Mekke'nin fethi sırasında Hz. Peygamber tarafından bağışlanan Kureyşliler'den (bk. TULEKÂ) biri olup İslâm'dan önceki adı "Abdü Külâl" (Abdü Kelûl veya Abdü'l-Kâ'be) idi. Müslüman olunca Hz. Peygamber ona Abdurrahman adını verdi. Daha sonra Mûte seferine ve Tebük Gazvesi'ne katıldı.

İlk defa akrabası Hz. Osman zamanında idarî kademede görev aldı. Irak'ın fethine katılarak bilhassa Horasan cephesinde savaştı. Basra genel valisi Abdullah b. Âmir tarafından Rebî' b. Ziyâd'ın yerine Sîstan valiliğine tayin edildi (33/653-54). Bu sırada Zerenc halkı isyan ederek Rebî' b. Ziyâd'ın nâibini kovunca Abdurrahman 8000 kişilik bir ordu ile Zerenc'i kuşattı; iki milyon dirhem para ve 2000 köle alarak kale kumandanı ile yeni bir anlaşma yaptı. Aynı orduyla Sîstan'a gelen bir grup din bilgini de yerli halka İslâmî esasları öğretmeye başladı. Abdurrahman daha sonra doğuya seferler düzenledi ve Hindistan yakınlarında Zerenc ile Kiş arasındaki yerleri ve Ruhhac ile Zemindâver arasındaki bölgeyi ele geçirip buralardaki putları tahrip etti. Basra'ya dönünce Abdullah b. Âmir'in Halife Hz. Ali tarafından azledildiğini gördü; Cemel Vak'ası'ndan sonra Muâviye'nin saflarına katıldı (36/657).

Hz. Hasan ile görüşmek üzere Muâviye tarafından gönderilen heyette o da yer aldı (41/661). Muâviye halife olunca Abdullah b. Âmir'i tekrar Basra valiliğine tayin etti. Abdurrahman da onun nâibi sıfatıyla emrindeki büyük bir orduyla Sîstan'a gitti (662). Abdullah b. Hâzim ile beraber Sîstan ve Horasan'da İslâm hâkimiyetini sağlamak için çalıştı. Zerenc'de Hasan-ı Basrî'nin üç yıl ders verdiği yerde bir cuma camii yaptırdı ve Hz. Osman devrinde fethedilmiş, ancak daha sonra İslâm hâkimiyetinden çıkmış olan toprakları geri almak için teşebbüse geçti. Bu gayretleri sonunda Zâbülistan, Ruhhac ve Büst'ü tekrar zaptetti. Bir ay süren kuşatmadan sonra Kâbil'i de ele geçirdi. Bu başarıları üzerine Muâviye tarafından Sîstan valiliğine tayin edildi. Muâviye 45 (665) yılında İbn Âmir'i, ondan bir ay sonra da kendisini görevden alınca Basra'ya döndü ve beş yıl sonra orada vefat etti. Cenaze namazını Ziyâd b. Ebîh kıldırdı.

Abdurrahman b. Semüre son derece cesur ve mütevazi bir kumandandı. Doğrudan Hz. Peygamber'den (bk. *Müsned*, V, 61-63) ve Muâz b. Cebel'den hadis rivayet etmiştir. Bilhassa, İslâm ahlâk ve hukukunun temel prensiplerinden sayılan, "Sakın kimseden riyaset isteme. Eğer isteğin üzerine sana riyaset verilirse, istediğin şey ile baş başa bırakılırsın; Allah'ın yardımına mazhar olamazsın. Eğer istemeden sana riyaset verilirse, o zaman Allah'tan yardım görürsün. Bir de, bir şeye yemin ettikten sonra başka bir davranışı daha hayırlı görecek olursan, yeminin için kefaret ödeyip hayırlı olanı işle!" (Buhârî, "Ahkâm", 5, 6, "Eymân", 1, "Keffârât", 10; Müslim, "İmâre", 13, "Eymân", 19) meâlindeki hadisin hem muhatabı hem de râvisi olarak şöhret bulmuştur. Rivayet ettiği on dört hadisin üçü Buhârî ile Müslim'de, ikisi de sadece Müslim'de bulunmaktadır. Kendisinden de Abdul-